

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

ІВАНОВА О. Ю.

УДК 336.143

Іванова О. Ю. Особливості бюджетного стимулювання розвитку реального сектора економіки

У статті розглянуті особливості бюджетного регулювання, підтримки та стимулювання реального сектора економіки. Проаналізовано основні форми, методи та інструменти бюджетного стимулювання реального сектора, особливості їх застосування в Україні, переваги та недоліки. Обґрунтовано необхідність розробки дієвого механізму бюджетного стимулювання.

Ключові слова: бюджетна підтримка, регулювання, стимулювання, реальний сектор економіки, методи, інструменти бюджетного стимулювання.

Рис.: 1. **Бібл.:** 16.

Іванова Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, докторант, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ivanosha@mail.ru

УДК 336.143

Іванова О. Ю. Особенности бюджетного стимулирования развития реального сектора экономики

В статье рассмотрены особенности бюджетного регулирования, поддержки и стимулирования реального сектора экономики. Проанализированы основные формы, методы и инструменты бюджетного стимулирования реального сектора, особенности их применения в Украине, преимущества и недостатки. Обоснована необходимость разработки действенного механизма бюджетного стимулирования.

Ключевые слова: бюджетная поддержка, регулирование, стимулирование, реальный сектор экономики, методы, инструменты бюджетного стимулирования.

Рис.: 1. **Библ.:** 16.

Іванова Ольга Юрьевна – кандидат экономических наук, докторант, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 эт., Харьков, 61022, Украина)

Email: ivanosha@mail.ru

UDC 336.143

Ivanova O. Y. Features of the Budgetary Stimulation of Development of Real Sector of Economy

In article the considered features of the budgetary regulation, support and stimulation of real sector of economy. The main forms, methods and instruments of the budgetary stimulation of real sector, feature of their application in Ukraine, advantages and shortcomings are analyzed. Need of development of the effective mechanism of the budgetary stimulation is proved.

Key words: budgetary support, regulation, stimulation, real sector of economy, methods, instruments of the budgetary stimulation.

Pic.: 1. **Bibl.:** 16.

Ivanova Olga Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pid'yizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

Email: ivanosha@mail.ru

Досягнення національної економічної стабільності потребує державного регулювання соціально-економічних процесів. З метою розвитку реального сектора економіки в умовах нестабільного економічного, політичного середовища, жорсткої конкуренції за рахунок інтеграційних процесів, швидкого застарювання техніко-технологічної бази з боку держави повинна здійснюватися підтримка та стимулювання розвитку даного сектора економіки.

Одним із дієвих інструментів даної підтримки виступає бюджетна політика, головною метою якої є забезпечення стійкого економічного зростання економіки, забезпечення фінансової стабільності. Про актуальність даного питання свідчить інтерес до нього як з боку наукової спільноти, так і вищого керівництва країни. Так, у вересні 2012 року в м. Дніпропетровськ було проведено нараду з питань підтримки реального сектора економіки, де розглядалися питання розробки ефективних механізмів подолання структурних деформацій у різних галузях промисловості, що передбачають випереджаючий розвиток галузей, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості; розробки механізмів державної підтримки сільгоспмашинобудування та

створення нових, конкурентоспроможних зразків техніки; забезпечення захисту національного виробника на внутрішньому та зовнішніх ринках, залучення іноземних та вітчизняних інвестицій для більшої концентрації високотехнологічних виробництв в Україні, розробки вітчизняними науковцями сучасних технологій, організації нових виробництв та створення робочих місць, підтримки експортоорієнтованих галузей тощо [7]. Отже, державна підтримка та стимулювання розвитку реального сектора економіки є дієвим напрямом підвищення національної конкурентоспроможності.

Проблемам бюджетного регулювання економіки приділено багато уваги з боку вітчизняних і закордонних учених: А. Величко, О. Василюк, В. Гейця, С. Глазьева, А. Даниленка, Т. Єфіменко, І. Запатріної, Дж. М. Кейнса, П. Крутмана, А. Лаффера, І. Лук'яненко, В. Мау, П. Мельник, Г. П'ятаченка, Д. Полозенка, П. Самуельсона, М. Сперанського, В. Федосова, М. Фрідмана, І. Чугунова та ін. Однак, незважаючи на значну досліджуваність даної проблеми, сучасний кризовий стан реального сектора економіки свідчить про недосконалість державного механізму стимулювання соціально-економічного розвитку держави, вагомою складовою якого є бюджетна політика.

Метою статті є дослідження сутності, методів, інструментів і форм бюджетного стимулювання розвитку реального сектора економіки.

До реального сектора, на думку А. Семеног, відносять галузі матеріального виробництва, торгівлю, сферу нематеріальних послуг, нефінансові підприємства, домашні господарства, сектор органів державного управління і державні установи у частині надання нефінансових послуг, сферу культури, науки, освіти» [13]. Реальний сектор економіки – галузі економіки, що виробляють матеріально-речовинний продукт, нематеріальні форми багатства й послуги, за винятком операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, що не відносяться до даного сектора [12].

Стимулювання розвитку реального сектора економіки має будуватися на основі виділення його структурних складових, їх оцінюванні, виявленні причин стримування зростання та розробки заходів державної підтримки, в тому числі бюджетного стимулювання за необхідними напрямками.

У сучасній економічній літературі існує багато визначень стосовно категорії «бюджетне регулювання». Так, в економічному енциклопедичному словнику бюджетне регулювання трактується як метод державного економічного регулювання економіки, який передбачає оптимальне співвідношення між державними доходами (передусім податковими надходженнями) та державними витратами, а також перерозподіл коштів між різними бюджетами з метою впливу на циклічний розвиток економіки, на структурні зрушення в економіці, темпи науково-технічного прогресу, соціально-економічну політику держави, співвідношення сукупного попиту та пропозиції [3, с. 68].

Досить загальне визначення бюджетного регулювання надає В. Грицюк – це організована система управління бюджетним устроєм держави [2, с. 17].

К. Павлюк під бюджетним регулюванням розуміє систему взаємопов'язаних методів, способів, правових форм формування, розподілу та перерозподілу бюджетних ресурсів для збалансування інтересів суспільства і громадян у процесі економічного та соціального розвитку [9, с. 342].

Як метод державного фінансово-економічного регулювання з метою впливу на циклічний розвиток економіки задля стимулювання економічного зростання та забезпечення відповідного розширеного розвитку суспільства розглядає бюджетне регулювання М. Пасічний [10].

Визначення поняття «регулювання» включає в себе багато складових. Так, регулювання економіки у словнику фінансових термінів визначається як вплив на економіку з боку органів управління з метою підтримки процесів, що протікають у ній, на певному рівні або запобігання, придушення несприятливих явищ [15]. Отже, дане визначення містить процеси як стримування, підтримки так і стимулювання розвитку об'єкту впливу.

У науково-економічній літературі стосовно розвитку соціально-економічних процесів та реального сектора економіки більш вживаною є категорія «бюджетна підтримка». Однак морфологічний аналіз даного понят-

тя свідчить про його обмеженість у контексті розвитку реального сектора економіки. Під «підтримкою» розуміється надання допомоги, сприяння; підтримка – підкріплення, проведення заходів з втримання економічних процесів і об'єктів у певному стані, на фіксованому рівні [14]. Однак завданням бюджетного регулювання є стимулювання розвитку соціально-економічних процесів, а не утримання їх на певному рівні. Під економічним стимулюванням слід розуміти економічне спонукання, використання матеріальних стимулів (побудників), що сприяють тому, щоб виробники, споживачі, покупці поводитися бажаним образом до вигоди й в інтересах осіб, що застосовують стимулювання [14]. Виходячи з цього, бюджетне стимулювання розвитку реального сектора економіки має бути спрямоване на спонукання суб'єктів реального сектора до саморозвитку на основі виваженої раціональної державної підтримки.

Бюджетне стимулювання розвитку реального сектора економіки, як зазначає Г. Мельничук [1, с. 40], може здійснюватися у формі безпосереднього впливу, із застосування методів датування, субсидування, бюджетне страхування, інвестування, державного замовлення та кредитування, а також опосередкованого впливу - фінансування розвитку економічної інфраструктури, освіти та НДДКР (рис. 1).

До основних інструментів бюджетного стимулювання реального сектора економіки відносять субсидії – вид допомоги (переважно у грошовій формі), що надається державою, юридичною чи приватною особою іншим особам (юридичним або фізичним), а також іншим державам [5, с. 891]. І. Луніна та О. Короткевич під субсидіями розуміють: 1) трансферти підприємствам з боку держави (у грошовій формі або у вигляді послуг, що мають грошову оцінку) на фінансування поточних витрат, які являють собою доповнення до доходу виробника від поточного виробництва; 2) усі форми втручання держави в економічну діяльність, унаслідок яких змінюються ціни на товари або фактори виробництва, а отже – і умови конкуренції на користь окремих підприємств або сфер економічної діяльності [6, с. 26 – 29].

Згідно з даними Державної казначейської служби України [16] при формуванні субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам, установам, організаціям не дотримується принцип бюджетної системи щодо справедливості та неупередженості в розподілі видатків бюджету України. Так, Донецька область у 2011 р. отримала субсидій, поточних і капітальних трансфертів 27%, а у 2010 р. – 21% від загальнодержавної суми відповідно до 12% частки у ВВП України в 2010 р.

Протилежна ситуація спостерігається у Дніпропетровській області: при частці регіону у загальнодержавному ВВП в 11% область одержала лише 2% зазначених субсидій і трансфертів у 2010 р., 3,8% – у 2011 р. Такі ж диспропорції мають місце по більшості областей України. Загалом, у 2011 р. три регіони – м. Київ, Донецька та Луганська області – одержали 56% від усього обсягу 31,2 млрд грн субсидій та трансфертів.

Як зазначає С. Онишко, державна підтримка повинна мати межі і засновуватися на таких принципах: ба-

гатоканалність системи отримання додаткових джерел фінансування, пріоритетність державного фінансування та цілеспрямованість фінансування [8, с. 327]. Також необхідно враховувати зміну фінансово-економічних показників роботи окремих галузей і підприємств при вирішенні питань щодо розміру коштів, що виділяються на стимулювання. Негативним наслідком надмірної нерациональної бюджетної підтримки є відсутність стимулюючих засобів для об'єкта підтримки, тобто суб'єкти господарювання розраховують не на раціональне використання свого стратегічного потенціалу, а на державну підтримку, що явним чином не сприяє розвитку реального сектора економіки.

Надання державних гарантій за кредитами за рахунок бюджетних коштів також є інструментом бюджетного стимулювання економічного розвитку. Суб'єкти господарювання мають можливість знизити власні витрати на оплату відсотків. Ефективність реалізації даного інструменту залежить від економічного обґрунтування вибору пріоритетних галузей, яким надається кредит, встановлення чітких норм відповідальності за неповернення кре-

диту та умов погашення. Негативним моментом є вірогідність неповернення кредиту та необхідність державного покриття боргу та контролю за позичальниками.

Здійснення інвестицій у підприємства або в об'єкти інфраструктури також виступає інструментом бюджетного стимулювання. Участь держави у стимулюванні інвестиційної діяльності зростає з кожним роком. Так, капітальні інвестиції за рахунок коштів державного бюджету у 2002 р. склали 5% від загального обсягу, у 2005 р. – 5,5%, у 2010 р. – 6,3% та у 2011 р. 7,5%, за даними Державної служби статистики України. Однак адресність, терміни та обсяги такого виду підтримки повинні базуватися на чітких критеріях пріоритетності інвестування та ефекту, що отримують всі суб'єкти даного механізму.

Державні закупівлі як інструмент стимулювання розвитку окремих галузей економіки набувають вирішального соціально-економічного значення у розвитку реального сектора економіки у багатьох країнах з ринковою економікою. Так, у країнах ЄС на державні закупівлі припадає понад 15% ВВП. Загальна вартість контрактів за державними закупівлями в рамках ЄС перевищує

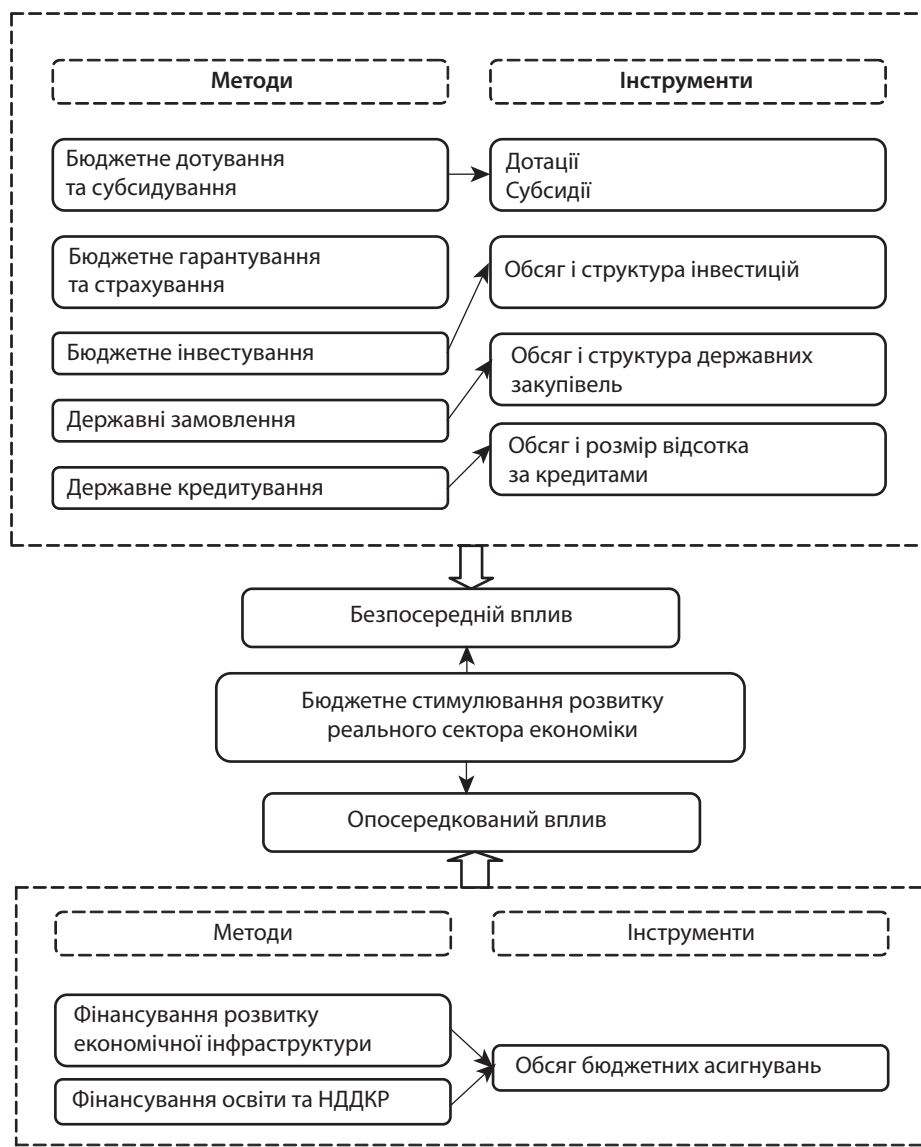

Рис. 1. Форми, методи та інструменти державного стимулювання розвитку реального сектора економіки

750 млрд дол. США на рік [11, с. 56 – 59]. Державні закупівлі мають важливе значення для недержавного сектора економіки, оскільки вони є важливим ринком збуту для великих і численних малих і середніх підприємств-виробників і постачальників товарів, підрядників, провайдерів послуг. Тому на систему державних закупівель покладено завдання щодо підтримки і сприяння ефективній діяльності вітчизняного товаровиробника [1, с. 51].

Важливими методами бюджетного стимулювання реального сектора економіки є фінансування розвитку інфраструктури, освіти та науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що забезпечує ефективність використання трудового потенціалу країни, збільшення продуктивності праці тощо.

Аналізуючи обсяги бюджетної підтримки у видатках Зведеного бюджету України, слід відмітити непослідовність державної політики за цим напрямом. Так, за даними Міністерства фінансів України, спостерігаються коливання у розмірах бюджетного стимулювання розвитку галузей економіки [1, с. 230 – 231]. Починаючи з 2002 р., у якому бюджетна підтримка склала 18,9% від загального обсягу державної підтримки, спостерігаються коливання зі спадом та зростанням: 2003 р. – 16,2%, 2004 р. – 19,3%, 2007 р. – 22,7%, після якого йде помітне зменшення обсягів бюджетної підтримки до 14,4% у 2010 р. Підтверджує дану тенденцію нерівномірності бюджетної підтримки за галузевим спрямуванням й Т. Єфименко [4]. Отже, відсутність дієвого механізму бюджетного стимулювання розвитку реального сектора економіки й методичного підходу до вибору методів та інструментів бюджетного стимулювання, орієнтованих на чіткі критерії ефективності аргументує непослідовність бюджетного стимулювання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, бюджетне стимулювання є одним із вагомих напрямів розвитку реального сектора економіки, що має стимулювати суб'єктів господарювання до самостійного набуття конкурентних переваг за рахунок застосування різних форм, методів та інструментів бюджетної підтримки. В Україні досить відсутній дієвий механізм бюджетного стимулювання, що ускладнює процес державного регулювання економіки та унеможливає отримання синергетичного ефекту від застосування різноманітних методів державної підтримки. Отже, подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку механізмів бюджетного стимулювання реального сектора економіки та розробку методичного підходу до вибору найбільш ефективного набору його інструментів, що буде задовольняти всіх його суб'єктів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / За заг. ред. Л. Л. Тарангул ; Нац. унів-т ДПС України. – Ірпінь, К. : Фенікс, 2012. – 532 с.
2. Грицюк Т. В. Бюджетное регулирование, макроэкономическая стабильность и экономический рост / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. – 2003. – № 13 (127). – С. 14 – 26.

3. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1 / За ред. С. В. Мочерного : [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій]. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.

4. Єфименко Т. І. Бюджетна політика України в системі інструментів конкурентоспроможності держави / Т. І. Єфименко // Демографія та соціальна економіка. Соціальні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. – 2008. – № 2. – С. 42 – 51.

5. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.

6. Луїна І. О. Державні фінанси України та їх вплив на економічний розвиток / І. О. Луїна, О. В. Короткевич. – К. : Ін-т екон. прогнозування НАНУ, 2000. – 432 с.

7. Офіційне інтернет-представництво Президента України. За результатами Всеукраїнської наради з питань підтримки реального сектора економіки Президент дав низку доручень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/25308.html>

8. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: [монографія] / С. В. Онишко. – Ірпінь : Нац. академія ДПС Укр., 2004. – 448 с.

9. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки : монографія / К. В. Павлюк. – К. : НДФІ, 2006. – 584 с.

10. Пасічний М. Д. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку країни в період посткризового відновлення / М. Д. Пасічний // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 210 – 223.

11. Правові та практичні аспекти державних закупівель: метод. посібн. – К. : Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції; НДЕІ Мінекономіки України, Шведський інститут громадського управління, 2002 – 142 с.

12. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

13. Семенов А. Ю. Взаємодія банківського і реального секторів економіки України : основні тенденції / А. Ю. Семенов // Финансы, учет, банки. Выпуск № 1 (16). – 2010. – С. 181 – 188.

14. Современный экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://slovari.yandex.ru>

15. Словарь финансовых терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://dic.academic.ru>

16. Українська правда. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/05/7/322959/>